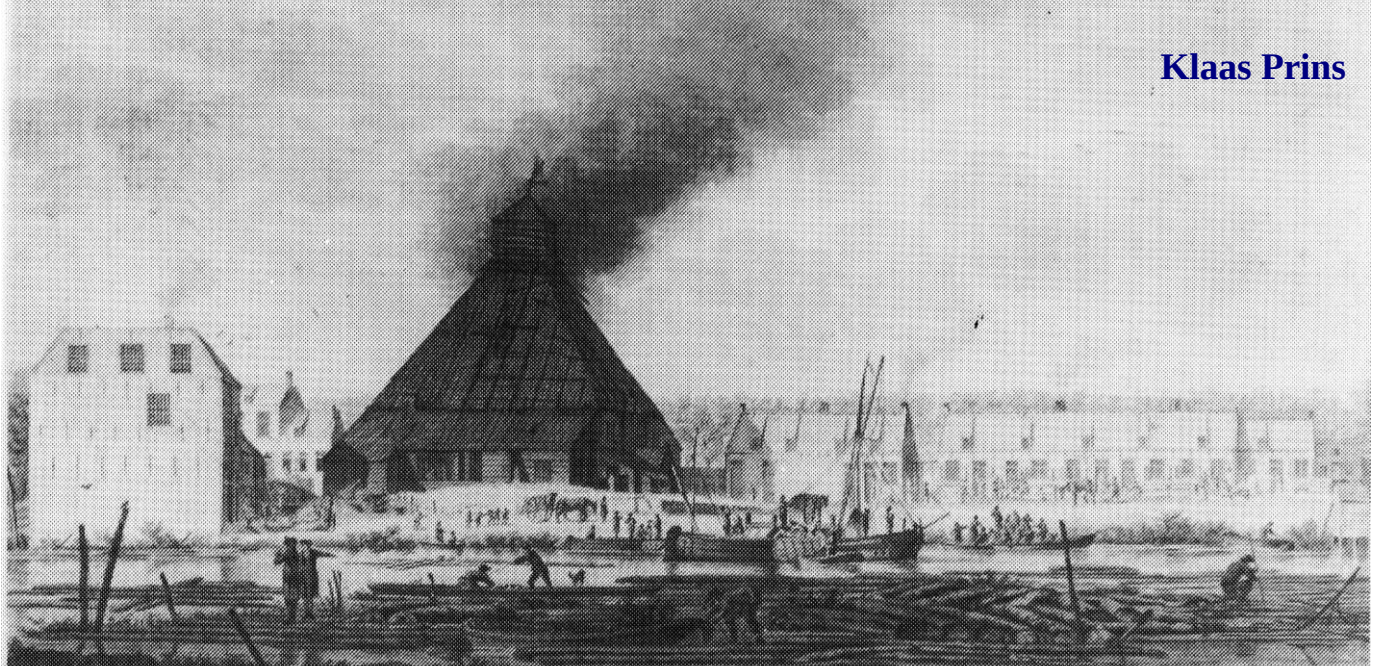

EEN ROTTERDAMSE GLASBLAZERIJ

Klaas Prins

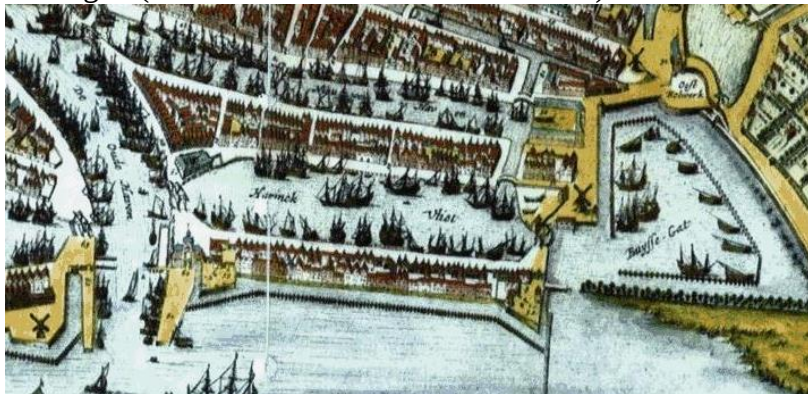

De glasblazerij van J.F.Hoffmann en Zoonen in 1773. Vóór het bedrijf is het Buizengat te zien, genoemd naar de haringbuizen die er hun thuishaven hadden. Rechts de huizen van de arbeiders. Naar een tekening van K.F.Bensdorp.

**In mijn verzameling heb ik een viertal flessen die alle op de bodem in reliëf de tekst vertonen
“JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM”.**

Het zijn zware, donkergroene flessen die in een Ricketts-mal zijn geblazen en daarna met de hand zijn afgewerkt. Deze flessen heb ik in de loop der jaren bij elkaar gekregen via verzamelaarsmarkten, ruilbeurzen en veilingen, waar ze mijn belangstelling kregen omdat ikzelf uit Rotterdam kom en de naam “Hoffman” als bedrijf mij onbekend was. Was het een drankenhandelaar, een leverancier van medicijnen tegen hoofdpijn of wellicht een glasblazerij? Om hier achter te komen ben ik de archieven in gedoken en heb ik de volgende informatie kunnen achterhalen.

In het jaar 1748 verkreeg een Duitse ijzerhandelaar, Johann Friedrich Hoffmann, die zich in 1734 als 18 jarige jongeman in Rotterdam gevestigd had, een stuk grond aan de Hoogen Zeedijk tegenover slot Honingen in erfpacht om daarop een ijzergieterij en een glasblazerij op te richten. Het terrein lag in Kralingen (sinds 1668 in bezit van Rotterdam) achter het Buizengat, zo genoemd omdat de haringbuizen hier ooit hun thuishaven hadden.

Detail van een stadskaat uit 1650. Rechts is het Buizengat te zien. Rechts daarboven lag in 1748 de glasfabriek van Hoffmann.

De Hoffmanns woonden sinds mensenheugenis in het burchtstadsje Hachenburg, gelegen in het Westerwald. Daar werd van oudsher ijzererts gewonnen en door de overvloedige hoeveelheden hout werd er op grote schaal houtskool gemaakt. Geen wonder dat daar een bloeiende ijzerindustrie ontstond waarvan de producten, met de Rijn als natuurlijke transportweg, deels in Rotterdam verhandeld werden.

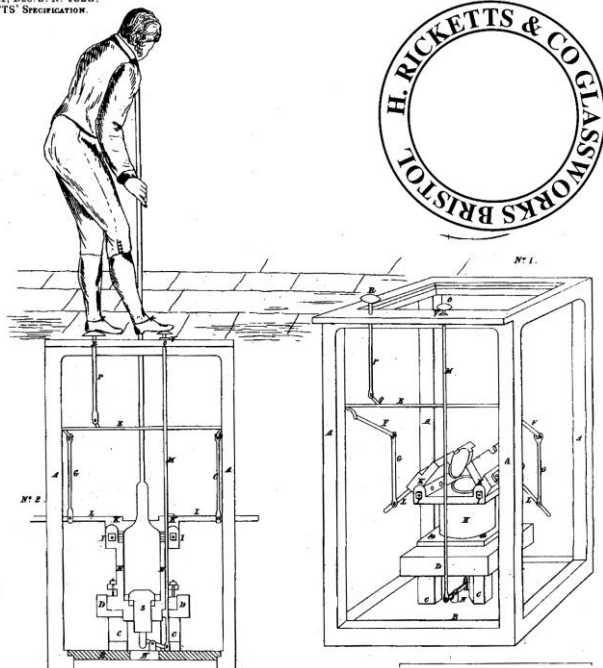
Twee langhalzige wijnflessen, 1853-1897, zwart glas, met modeminscriptie "JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM". H. resp. 29 en 291/2 cm. Collectie Klaas Prins.

De jonge Johann komt dan ook eerst in het handelshuis van zijn landgenoot Hartcop terecht maar begint na drie jaar voor zichzelf, trouwt in 1742 de enige dochter van zijn voormalige werkgever, legt in 1743 de poorterseed af en vernederlandst zijn naam tot Johan Frederik. In datzelfde jaar sterft zijn echtgenote en twee jaar later zijn schoonvader waardoor hij uiteindelijk als enig erfgenaam eigenaar wordt van diens handelshuis. Hij levert zowel gereed product als ruwijzer en de Staten en Admiraliteit voorziet hij van 'Kogels, Bomben en Granaten'. Omdat hij verwacht dat het zelf maken van munitie uit ruwijzer profijtelijk voor hem en strategisch aantrekkelijk voor de Overheid zal zijn dient hij in 1748 een rekest in om een 'Gieterij en Trafiek' te mogen vestigen. Het stadsbestuur laat deze gelegenheid om arbeidsplaatsen te creëren niet voorbij gaan en geeft nog dezelfde maand vergunning om ' te moge kosten maeke en onderhoude een gebouw tot een fabryk zoo om kogels, Bomben, Granaten en andere ammunitie van oorlog te gieten, alsook glas te blazen'. Hoffmann had is zijn rekest met geen woord over glasblazen gesproken maar ongetwijfeld heeft het stadsbestuur hem daartoe overgehaald. Rotterdam had een ongelukkige geschiedenis met de glasfabricage hoewel met vrijstel van wachtgelden en accijns, vrijdom van kolen en met het verstrekken van leningen getracht was deze voor de plaatselijke economie belangrijke industrie aan de stad te binden. 1615, 1641, 1669, 1683, 1705, 1714, allemaal stichtingsjaren van glasblazerijen die het geen van alle langer dan tien of twintig jaar uitgehouden hadden. Ook dit keer toont het stadsbestuur zich van de royale kant; 'ten regarde van de Brandstoffen noodig aen hem suppt. en zijn successeurs verleent voor de tijd van vijf en twintig jaren vrijdom van imposten op koolen, turff en hout alsmede van de bieren hetgeen op en in dezelve Gieterij noodig zal zijn....'.

Dit keer gaat het beter dan in het verleden. Eerst komt de glasblazerij in bedrijf, waarvoor men de arbeiders uit Duitsland zal hebben gehaald en die in huisjes nabij de fabriek werden ondergebracht. De

eerste glasfabriek in het nabijgelegen Schiedam zou immers pas in 1854 worden gebouwd dus daar kunnen ze niet vandaan gekomen zijn. Ook de oprichting van die in Delft (ca. 1800) en in Leerdam (1765) zou zonder Duitse vakmensen niet mogelijk zijn geweest. Opvallend is dat men al spoedig gebruik is gaan maken van de in 1821 door Henri Ricketts (van de Phoenix Glassworks in Bristol) gepatenteerde vormconstructie voor een drie-delige klapvorm welke met voetpedalen te bedienen was. Geen glasvorm is ooit beroemder geworden. Voor het eerst konden flessen nu ook met een bodeminscriptie gemaakt worden terwijl ze tevens een gegarandeerde inhoud hadden. Ook de glasfabriek van Boers in Delft

In Nederland bestaat op het moment dat zijn onderneming op gang komt slechts één ander bedrijf dat zich met het winnen van ijzer bezig houdt: de in 1685 gestichte ijzermolen in Gaanderen in de Achterhoek. Maar Hoffmann wint geen ijzer; hij smelt vanuit Duitsland geïmporteerd ruwijzer, wat een veel betere kwaliteit oplevert en is daarmee de eerste in Europa.

Een primeur voor Rotterdam!

Hoffmann hertrouwt in 1747, stijgt steeds verder op de maatschappelijke ladder en krijgt het steeds drukker. Dat vraagt uiteindelijk te veel van zijn krachten. Op 27 februari 1777 sterft hij, nog maar zestig jaar oud en wordt bijgezet in het familiegraf in de St. Laurenskerk.

Het bedrijf in Rotterdam zou van nu aan van vader op zoon worden voortgezet tot de sluiting in 1899. In 1810 wordt voor Napoleon een geschrift opgesteld waarin bijzonderheden over de glasmakerij worden vermeld. Er staat in dat er zich op dat moment in een buitenwijk van Rotterdam slechts één glasblazerij bevindt, dat deze aanzienlijk is en een uitgestrekt stuk grond bezit waarop naast de glashut ook woningen voor het personeel en hun gezinnen staan. De fabriek werkte met zo'n vijftig arbeiders, maar door de verslechterde economische omstandigheden gedurende de laatste tijd is dat aantal verminderd tot veertig arbeiders en heeft men de productie zelfs voor een aantal maanden moeten stilleggen. Hierin deelde de Rotterdamse glasblazerij in de algehele malaise:

In Nederland waren er volgens dit geschrift tot aan 1806 zeven glasblazerijen aanwezig, in 1810 waren dat er nog maar vijf waarvan er gedurende de laatste twee jaren slechts drie werkzaam waren en hiervan stond er dan weer één op het punt van ophouden. Als oorzaak van deze neergang wordt aangegeven dat de export van flessen, vooral naar de koloniën, door de oorlog tussen Frankrijk en Engeland ernstig werd

beschikte over dit soort vormen want in 1833 bestelde het handelskantoor van Wed. G.Thijssens & Zn. in Amsterdam daar nadrukkelijk flessen met naam in de bodemrand ten behoeve van Wijnand Fockink.

Vanaf 1750 komt ook de ijzergieterij in bedrijf. In beide gevallen maakt men gebruik van temperaturen rond 1100 oC en de gebouwen van glasovens en ijzersmeltovens vertonen dan ook een grote overeenkomst zoals op oude gravures is te zien. Met die ijzeroven schrijft Hoffmann overigens geschiedenis. In de 17^e en 18^e eeuw wordt in Europa ijzer gewonnen in met houtskool gestookte ovens. Vanaf 1750 vindt in Engeland langzaam de overgang plaats naar stoken met cokes, hoofdzakelijk wegens gebrek aan hout. Op het vasteland van Europa gebeurt dat veel later maar Hoffmann kan dankzij het haventje van het Buizengat gemakkelijk cokes importeren.

Links: Wijnfles, z.g. Luiker model, H. 23 cm.
Rechts Bier(?)fles, H. 27 cm. Beide flessen met modem-inscriptie "JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM".
Collectie Klaas Prins.

Uit: Memoire statistique sur le commerce et les fabriques de Rotterdam

Il n'y en a qu'une (verrerie) dans un des faubourgs de Rotterdam, mais elle est considerable et occupe un vaste terrain par la reunion de tous les batiments qui y appartiennent ainsi que par ceux qui servent de demeure aux ouvriers et leurs families. La fabrication consiste en bouteilles de verre noire en formes variées. Cette fabrique travaillait depuis 60 ans avec une cinquantaine d'ouvriers; mais depuis deux ans elle a du reduire ce nombre a environ quarante et a du suspendre en outre de temps en temps sa fabrication pour plusieurs mois consécutifs. Elle partage sa decadence avec les autres Fabriques de ce genre. Jusqu' en 1805 il y avait en Hollande sept verreries, maintenant il n'en existe plus que cinq et depuis deux ans il n'en travaillent plus que trois, une desquelles est aussi a la veille de cesser sa fabrication. Les principales causes qui ont produit de temps en temps cette decadence sont d'abord l'interruption de la navigation qui procurait aux verreries un débouché tres important, non seulement de bouteilles carrés ou a liqueur, mais aussi de toute autre sorte de bouteilles et flacons a vin, pour l'exportation en general, surtout pour celles vers les colonies. Une autre cause se trouve dans la diminution progressive de busage de vins, par suite des circonstances'

Er waren rond 1850 ook handelsbedrijven waarin naast Hoffmann ook Loopuyt uit Schiedam deelnam en het is niet onwaarschijnlijk dat Hoffman ook flessen voor Loopuyt heeft geproduceerd.

De algemene achteruitgang van de flessenindustrie en vooral ook de concurrentie van andere flessenfabrieken, waarnaar sommige van de grootste afnemers van Hoffmann waren overgegaan, waren er de oorzaak van dat de productie van flessen in 1897 werd beëindigd en dat de firma in 1899 werd geliquideerd. In datzelfde jaar sloten meer glasblazerijen hun deuren. Deels hing dat samen met de oprichting van de Vereenigde Glasfabrieken te Vlaardingen, deels met het feit dat de particuliere eigenaren niet bereid waren investeringen te doen in machinale productie.

De ijzergieterij was al in 1822 verplaatst naar Breda.

J.Bickers (1845-1876): De afgebrande glasblazerij Hoffmann, ca. 1845. Collectie Museum Rotterdam. Inv.nr. 11132.

bemoeilijkt en dat door de oorlogsomstandigheden het drinken van wijn aanzienlijk verminderd was en er derhalve minder flessen nodig waren.

In 1836 stortte door een zware storm het dak van de glashut in, waardoor er een felle brand ontstond en een groot gedeelte van de glasblazerij in as werd gelegd. Pas in 1853 werd de fabriek weer opgebouwd: op 27 juli werd de eerste steen gelegd en eind augustus werden de nieuwe gebouwen in gebruik genomen. Volgens informatie uit het artikel in het Rotterdamsch Jaarboekje 1915 was de Heineken Brouwerij (Amsterdam 1863, Rotterdam 1874) een grote afnemer van flessen van de firma Hoffmann.

In de collectie van het Museum Rotterdam bevinden zich twee flessen die door Hoffmann vervaardigd zijn en waar de bodembehakking luidt "J.F. HOFFMAN & SONS ROTTERDAM". (inv.nrs. 3.342 en 2.937). Ook deze flessen zijn in een Ricketts mal geblazen. De hoogtes zijn 27cm en 25cm. Voor beide flessen wordt een datering vermeld van 1853-1870. Deze flessen werden aangetroffen in de Verenigde Staten en onderschrijven het belang van export van flessen voor de firma Hoffmann. De behakking op de bodem van zowel de in Nederland als de in de Verenigde Staten gevonden flessen geven de naam Hoffmann met slechts één letter "N" weer, terwijl in alle documenten de naam Hoffmann met twee letters "N" wordt geschreven.

SUMMARY

The Museum Rotterdam has in its collection an interesting object: a partly polished lump of clear glass, 14 x 20 cm., with an engraving showing glassblowers at work. In the background are the contours of what once was the only successfully operated bottle making facility in Rotterdam, that of J.F.Hoffmann.

The glass object is not old: it was commissioned by the museum in 1980 as part of an educational project. However, the image of the glassblowers is based on one of the pictures in the encyclopaedia of Diderot and d'Alembert that was written two hundred years earlier.

*The glass factory Hoffmann in 1859 by Simon van Reyn Snoek (1816-1877).
Collection Rotterdam City Archives.*

In 1748, the German born Johan Frederik Hoffmann, then 32 years old, made a request to the authorities in Rotterdam for the building of an iron smelting furnace, easterly of the city, near a small harbour that was used as a winter shelter for fishing boats. As a young man of 18, he had come to Rotterdam as an apprentice with one of the trading companies that imported iron from the

German area of the Westerwald, had married his boss's only daughter, had acquired Dutch citizenship and

started his own firm, supplying iron for military purposes to the Admiralty. The Rotterdam authorities, only too happy to welcome new employment in the city, granted him permission within weeks but persuaded him at the same time to start a glass bottle factory as well. From the 17th century onward the city had tried to get a glasshouse within its boundaries but none had survived longer than ten or twenty years. Johan Frederik himself had not mentioned a glasshouse in his request but presumably complied easily. With his German background it cannot have been hard to find oven builders and glass blowers. In the 18th and 19th century no bottle factory in the Low Countries could be built or operated without German craftsmen. Their work must have been efficient for in that same year 1748 production started. It took another two years before the iron smelt furnace came into operation and the profitable and strategically important supply of 'Bombs, Granates and all kind of ammunition of war' could begin. In 1822, the iron works were moved to the city of Breda.

In 1836, a heavy storm blew the roof off the building, causing a devastating fire that laid a great part of the glass factory in ashes. Rebuilding took place in 1853 and the glass factory became an important supplier of beer bottles to Heineken. All bottles in private collection or in museums, known to have been made at Hoffmann's, can be traced to this period thanks to the fact that the glass factory adopted Henri Ricketts' invention of a three-part blow mold soon after its invention, in 1821. It has become the most famous blow mold ever: for the first time bottles could be furnished with the proprietors' name in the bottom. Moreover; all bottles had the same dimension and content. The bottles shown in the previous four pages all have either

JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM".or "J.F. HOFFMAN & SONS ROTTERDAM" in the bottom.

Left: Long-neck wine (or beer?) bottle, H. 27 cm. with J F HOFMAN & SONS in the bottom. Ca. 1855. Private collection Rotterdam

In 1897, the Hoffmann bottle factory was discontinued, partly due to economic circumstances, partly to the fact that most privately-owned glasshouses could not or would not raise the capital to meet the demands of the age of mechanisation. In 1899, several small glass houses combined their interests in a new company, 'Vereenigde Glasfabrieken' (United Glassworks) that in time would become by far the biggest bottle supplier in the Netherlands, but Hoffmann & Sons were no part of this. (JS)

Bronnen/literature: Rotterdamsch Jaarboekje 1915: *Een Oud-Rotterdamsche Firma. Johan Frederik Hoffmann en Zoonen, 1734-1899* door W.J. Hoffmann J.Jzn. Werkt. Ing.

P.M. van Gent: *GLAS – Glasindustrie in Nederland* Geschenk aan H.A.P. Pijnacker t.g.v. diens 20-jarig jubileum als directeur van de Vereenigde Glasfabrieken, maart 1941

Dik Nas: *De ijzergieterij aan het Buizengat, Elahuizen (Fr.)* 2013

www.bedrijfshistorierotterdam.nl

Johan Soetens; *In Glas Verpakt/Packaged in Glass*, Amsterdam 1999 / 2001

A REMARKABLE COINCIDENCE AND A WONDERFUL FIND

Recently, in February 2015, one of our members was doing repair work on the foundation of his 19th century house near the centre of Rotterdam. In May 1940, it had narrowly escaped the devastating effects of the bombardment by the German Luftwaffe that had laid the heart of the city in flames and ruins and it was more than time to give the almost two hundred year old building a check-up below street level. While clearing out all sorts of debris he suddenly found a bottle in his hands that must have been lying there undisturbed for at least 150 years. It has all the characteristics of a bottle made in the Hoffmann glass factory, with a similar size, colour and structure as the other bottles mentioned in the above article. Although the neck party is asymmetrical, it was undoubtedly blown in a Ricketts mold: the mold seams on shoulder and neck are clearly visible.

In the 19th century, bottles such as this were common for the export of beer as is shown on a poster from 1896. Rotterdam was an important market for beer, the more so since from there it was exported to the East India colonies that had no brewery of their own. Bottles were preferred over casks for safety and hygiene reasons. Dutch beer of these days was of a dark and rather bitter tasting kind with high alcohol content. Towards the end of the century the German light coloured beer came into fashion.

This bottle has H.E. TEN BOEKEL ROTTERDAM in the bottom and might be connected to one of the board members of the brewery 'The Crowned Falcon' in Amsterdam. Originally founded in 1733, it was, in 1792, bought by Jan Messchert van Vollenhoven, from Rotterdam, and grew into the largest brewery of the city.

In 1867, a Ten Boekel was registered as a member of the board but the connection to the newly found bottle has still to be proven. In 1941, the van Vollenhoven brewery was bought by Heineken and the brand was discontinued. (JS)

